

ЗАМАН

Газета издаётся на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ru

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

КЪЫРАЛ ЖУМУШЛА

Казбек Коков аскерчи жашларыбызны жокълагъангы

КъМР-ни Башчысы Казбек Коков Къабарты-Малкъардан барып, Запорожье областьда энчи аскер операциягъа къатышхан жашларыбызны жокълагъанды. Республиканы оноучусу 503-чю полкгъа не къыйын жерледен да ётерик 5 энчи автомобилни, 300 аптечкасы болгъан, керекли оборудование да кирген жюкню да элтип бергенди.

«Аскер борчларын толтура тургъан жашларыбызгъа хар жаны бла да себеплик этип турабыз. Ала къуллукъ этген бёлюм-лени таматарлары бла да дайым байламлыкъ жюрютюбиз. Ала тургъан жерге алагъа шёндю бек керек болгъан затла да элтебиз», – дегенди Казбек Коков.

КъМР-ни Башчысы бу жол да коман-дирле бла тюбешгенди эмда ушакъ

этгенди. «Биз аскерчилерибиз бла жалаанда ёхтемленирге боллукъбуз. Ала кишиликлери, ниет чыныгыулуклары эмда аскер усталыклары бла айырмалыдыла, аскер борчларын бет жарык-лы толтурадыла. Аланы ата-аналарына Къабарты-Малкъарны атын айтдыргъан аллай махтаулу жашланы, чынтты патриотланы ёсдюргенлери ючюн жюрек ыразылыгъымы билдирирге сюеми», – деп чертгенди Казбек Коков.

Ол жерлешлерибизге республикада энчи аскер операциягъа къатышхан-лагъа бла аланы юйюрлерине болушуу жаны бла къырал фонд ачылгъаныны юсюнден билдиргенди. «Жашларыбызны жууукъ-ахлуларына къайгыргъанлай тургъанлары баямды. Аскерчилерибизни

бла СВО-ну ветеранларыны юйюрлери болушлукъсуз къалмазлыкларына ышандырабыз. Алгынча, алагъа не жаны бла да себеплик этилликди – ол

бизни баш ишибизди, барыбызгъа бир-ча багъалы болгъан Хорламыбызгъа келтирлик борчубузду», – деп чертгенди регионну оноучусу.

ИШЧИ ЖОЛОУЧУЛУКЪ

Къонакъла кёргенлерин жаратхандыла, къауум адамны да саугъалагъандыла

Нальчикде Россейни Къырал Думасы-ны Урунуу, социал политика эм ветеранланы ишлери жаны бла комитетини башламчылыгы бла «тёгерек стол» бардырылгъанды. Анда «Пенсия эм социал страхование фонду юсюнден» федерал закон къалай толтурулгъанына къаралгъанды.

Республикагъа РФ-ни урунуу эм социал къоруулау министрине орунбасары, статс-секретарь Андрей Пудов, РФ-ни Пенсия эм социал страхование фонду башчысы Сергей Чирков, Къырал Думаны Бюджет эм налогла жаны бла комитетини башчысы орунбасары Каплан Панеш, Иваново областны Думасыны таматасы, РФ-ни Законодательлени советини комиссиясыны башчысы Марина Дмитриева эм башчала келгендиле. Урунуу, социал къоруулау эм ветеранланы ишлери жаны бла комитетини башчысы Ярослав Нилов башчылыкъ этгенди. Делегациягъа КъМР-ден депутат Виктория Родина да киргенди.

Къонакъла бир ненча социал объектни ишлери бла шагъырей болгъандыла. Биринчиден, Нартаанда ёксюз эм къарар адамлары болмагъан сабийлеге школ-интернатха баргъандыла. Аланы биргелерине КъМР-ни Парламентини башчысы Татьяна Егорова, жарыкъландырыу эм илму министр Анзор Езаов эм депутатла да болгъандыла.

Татьяна Борисовна журналистлеге айтханга кёре, Къырал Думаны депутатлары республикагъа жумуш бла къысха заманнга келгендиле. «Алай программалары уллуду.

Аны бла байламлы къонакълагъа республиканы болумуну, айныту онларыны юслеринден тынгылы билдирирге кюреширкибиз», – дегенди ол.

Интернатда къонакълагъа аны директору Алисултан Алишанов тюбегенди. Ол айтханыча, сабийлени юйретиуде аланы жамауат жашаугъа къатышдырыугъа баш магъана бериледи.

– Аны себепли бизни школда Нартадан сабийле да окъуйдула. Ала уа биргелерине

адет-тёрелени, юйюр жылыулукъну келтиредиле. Ол бек магъаналыды. Ёксюзле 72 бар эселе, элден келген жашла бла къызла уа жюзден асламдыла, – дегенди ол.

Къонакълагъа окъуучула тургъан оту-улары, медицина бёлюмню, ашхананы да кёрютюгендиле. Интернатда сабийлеге къошакъ билим да бериледи: битеу да бирге 12 кружок барды.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Унутмау

Ёмюрден ахыргъа эсибизде турлукъду

Жыл сайын Къабарты-Малкъарны халкъ поэти, Ленинчи, СССР-ни, РФ-ни да Къырал саугъаларыны лауреаты Къулийланы Къайсынны ёлген кюнюн эсгерибиз. Ол арабыздан кетгенли быыйл отуз сегиз жыл болады. Ол жылланы ичинде бушуу кюнубюз бла байламлы Къулий улуну атын жюрютген орамда эсертмесине хар заманда да адамла келедиле.

Быыйл да 4 июньда 11:00 сагъ-атда Къулий улу атлы проспектеде халкъ поэтибизни дуниясын алышхан кюннге жоралап, аны эсертмесине голле салуу боллукъду.

Нальчикде тюбешиуден сора, маданияты бла искусствону келечилери, республиканы жамауаты, закыйни чыгармачылыгын суйгенле Чөгемде Къулийланы Къайсынны Мемориал юйю-музейине атланарыкъдыла.

Деменгли поэтни эсгеруу бла байламлы ишлеге барыгъыны да къошулургъа чакъырабыз.

КъМР-ни Маданият
министерствосу.

Жазыпыу-2023

«Заман» бизни юйорюбюзню бир кесегиди

«Заман» бизни юйорюбюзде дайым окъулуп тургъан газетди. Нек десеги, биринчиден, ана тилибизде чыгъады. Бизге, миллет театры артистерине, ол артыкъда магъаналы болгъаны баямды. Дагъыда газетни бетлеринде малкъар театрыны, аны тарыхыны, алгынны эмда шёндю актёрларыны юслеринден материалла басмалана туруучудула. Аланы да сюйюп окъуйбуз. Бардыргъан ишибизни билген, тамамлагъан – ол бирди, башчала багъа бичген а – башчады.

Мен «Заман» газетни битеу төрт бетин да окъуп
БИЗНИ ИНДЕКСИБИЗ – П 5893

чыгъама десем, ёторюк айтыркъма, алай тарыхны, фохмалу адамларыбызны юслеринден жазылганнга, хапарлагъа, эски суратлагъа, жашау халагъа да эс бурма. Алайла уа газетни бетлеринде аз туююлдуле.

«Заман» бизге къонакъ туююлду, юйорюбюзню бир кесегиди. Аны алмауну, анга жаздырмауну мен дурус кёрмейме.

МАМАЙЛАНЫ Фатима,
КъМР-ни, КъЧР-ни, Ингушетия
Республиканы да сыйлы артисткасы

Болум

Жауунла салган хаталаны кетериүню магарлары этиледиле

Сакъ жауунла Шимал Кавказы бир-бир тирелерине улуу хата салгандыла. Ала бюгонлюкде да тохтамагандыла. Алагъа, буз уруу, череклени кѣторюлгенлери, шахарлада бла элдеде бир-бир жолланы бла арбазланы суу басханы къошулганды. Къабарты-Малкъарга да ол къыйынлыкъла жетмей къалмагандыла. КъМР-ни Башчысы **Казбек Кокв** телеграм-каналында жазганна кѣре, анга хар районда болумну юсюнден онлайн амал бла хапар билдиргенлей турадыла.

Бюгонлюкде Россейни МЧС-ини КъМР-де Баш управленийыны, КъМР-ни Табийгъат байлыкъла эмда экология министрствосуну битеу бѣлюмлери, болушлукъга терк жетген регион эмда муниципал службала, аварияланы хаталарын кетерген бригадада, жолчула да жауунла келтирген хаталаны кетериу бла кече-кюн демей кюрешедиле, юзюлген ток ызланы, бузулган суу эмда газ быргылыны бирге жалгъайдыла, суу ашаган жолланы тюзетедиле.

Район комиссияла салынган хатаны терген башлагандыла. Ол иш бошалса, тийишли оноула этилдикиле.

«Къабарты-Малкъарны хурметли жамауаты эмда аны къонакълары, сиден сакъ болуругъуну, эссизлик этмезигизни, бу кюнледе кѣллени, череклени къатларында турмазыгызыны тилейме. Россейни МЧС-ини Къабарты-Малкъарда Баш управленийыны билдириулерине эс бурганлай туругъуз», – деп жазганды Казбек Кокв.

Къонакълары кѣргенлерин жаратхандыла, къауум адамны да сауғалагандыла

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Ол санда чач къыркъуучуну, поваркандитерни, тигуучуну, водителни, секретарыны усталыкъларына юйрнедиле. Дагъыда стол теннис, театр, миллет тепсеулени студиялары да бардыла. Ала бла шагъырейлене, къонакълары интернатда аламам болумла къуралгъанларын, тазалыкъ болгъанын да белгилегендиле.

– Биз сабийлени жашауда хар неге да къоллары жарашырча алай юйретебиз. Ала юйорлеге биргип жашайдыла, аны таматасы сайланады. Жашла бла къызла мюлк жюриете билерге да керекдиле, аны ючюн бахчабыз барды, малла тутабыз, туяла ъсдоревиз. Дагъыда айтыргъым, сабийле хакъ аладыла, банкда алагъа эки сѣт ачылганды. Биринчисине ала алган социал тѣлеуле ъдюрюледиле, аны бла акъылбалыкъ болгунчу хайырланьырга жарамайды. Экинчисине ала алган хакълары салынады. Аны бла ала устазла бла кенгешип, кеслери сюйген затла сатып аладыла, – дегенди Алисултан Алишанович.

Келгенле сабийле бла да тобешгендиле. Татьяна Егорова бу учрежденины депутатла терк-терк жоқлагъанларын белгилегенди. Ол жыйылгъанлары Сабийлени къоруулауу халкъла аралы кюнго бла алгышлай, жетишилме тергегенди, мындан арга да алагъа болушлукъ этилип турлугъуна ышандырганды.

Ярослав Нилов а интернатда юйорню жылуун алышырга сейирлик болумла къуралгъанларын айырып айтханды. Окууларын бошагъандан сора, жашауда тийишли жер табарларын, сюйген усталыкъ бла кюреширлерин тежгенди.

Къонакълары сауғасыз келмегендиле. Алгъадан сурал, интернатха керекли затла алгандыла. Алай бла КъМР-ни Парламенти газнокосилка, Къырал Думаны депутатлары уа гыржын биширген пѣч бла караоке келтиргендиле сабийлеге.

Интернаты коллективине да багъа берилгенди. Алисултан Алишанов бла бир къауум устаз РФ-ни Къырал Думасыны Урунуу, социал политика эм ветеранлары ишлери жаны бла комитетини Ыспас къагыты бла сауғалангандыла.

Ызы бла къонакълары Сабий чыгармачылыкъны «Кюн шахар» академиясына атлангандыла. Мында окуучулары жетишилмелери бла уа парламентарийлени сабийле кеслери шагъырей этгендиле. Тюрлю-тюрлю олимпиадаланы, битеуроссей конкурсланы бла эришилени чемпионлары окуу къалай къуралгъаныны, жетишилмелерини юслеринден айтхандыла. Ала уа кѣпдиоле. Анга уа 75 сабий окуучу алтын майдалгъа бошагъанлары, бир къырал экзаменде 100 балл алгъанла аслам болгъанлары, «Кюн шахар» къыралда алчы билим беруу учреждениланы санына киргени да шагъатлыкъ этеди.

Къонакълары ала белгиле жерлешлерибиз Юрий Темиркановну бла Михаил Шемякинни студияларын кѣргозтгендиле. Дагъыда ала Сабий технопаркда да болгандыла. Анда уа бюгонлюкде 900 сабий билим аладыла. Къонакълары энергетикториумда, нанокванториумда болгандыла. Космокванториумда уа Жалгъан интеллект жаны бла битеуроссей олимпиадада айырмалы Руслан Шоранов кесини проекттин кѣргозтгенди.

Андан ары шахмат клубда, праволу юйретиуну залда, библиотекада да болгандыла парламентарийле. Бу жолоучулукъну ахырында Ярослав Нилов республиканы сабийлерине билим алырга аламам онгла къуралгъанларын, «Кюн шахар» эм ахшы билим беруу учреждениладан бири болгъанын, мында кѣп сейир затланы кѣргенин айтханды. Ол устазла Айшаны Кязимни бла Алим Беспаневени окутууда жетишилмелерин белгилеп, аны РФ-ни Къырал Думасыны Урунуу, социал политика эм ветеранлары ишлери жаны бла комитетини Ыспас къагыты бла сауғалаганды.

«Кюн шахарда» кѣрген затланы юслеринден оюмун Марина Дмитриева да айтханды. Ол окутуу бийик даражада къуралгъанын белгилегенди. «Сабийле итинулюклерни, жанган кѣлери бла бек сейир этдиргендиле. Мен Къабарты-Малкъарда биринчи кереме. Адамла къонакъларыбыздыла, аныкълыкълары бла айырмалыдыла. Биз эки регионну да законла чыгарыуу органларыны араларында бирге ишлеуню юсюнден келишимге къол салыр муратлыбыз. Алай байламлыкълары уа адамладан башланадыла», – деп чертгенди ол.

Андан ары жол Пенсия эм социал страхование фонду КъМР-де бѣлюмю инсанланы жумушларын толтурган бѣлюмюне болганды. Аны башчысыны орунбасары **Любов Нартокова** билдиргенди, ахыр кезиуде адамла социал жумушларын электрон амал бла толтургъа излейдиле. Сѣз ючюн, бѣлум былтыр 43 минг къырал жумушну толтурганды, аладан 39

минг электрон амал бла. «Жылны алындан бери да 9 минг тилек берилгенди», – дегенди ол.

Аны айтханына кѣре, бѣлумле битеу районлада да бардыла, алай тилеклени асламы уа Нальчикде бериледи, аны ючюн бу бѣлум уллуладан бириди. Мында тилеклени кеслери келип тамамларга сюйгенлени юйретиу да къуралганды. Дагъыда электрон тизме барды. Инсанланы жумушларын бѣлумню 24 ишчиси тамамайдыла.

Любов Нартокова энци аскерчи операцияга къатышханлагъа бла аламы юйорлерине эмда республикага къачып келгенлеге берилген социал болушлукъну юсюнден да айтханды. «Хар юйор да энци эсепдеди, алагъа льготаланы, тѣлеулени жарашдыргъа болушабыз. Къачынчылагъа да турган жерлерине барып, консултацияла бериледи, документлени хазырлагъанда болушлукъ этиледи. Бизге тамата тѣлюню келечилери аслам келюмюдиоле. Ала уа асламында ушакъ нѣгер излейдиле. Алагъа тамата тѣлюню арасы къуралганды», – дегенди ол.

Мында къонакълары **Марита Архестова** тобегенди. Ол ол сабийни анасыды. Марита депутатлагъа сабийлеге болушлукъга бурулган аламам законла чыгарылгъанлары ючюн ыразылыгъын айтханды. Ярослав Нилов юйорню даражасын кѣторюрге, кѣп сабийли юйорлеге энци эс бурургъа кереклини чертгенди. Марита Архестова уа жыйылууга къызчылыкълары бла келген эди. Комитетни башчысы алагъа эсде къаллыкъ сауғала бергенди. Ол бѣлумню бир къауум ишчинин комитетни Ыспас къагыты бла да сауғалаганды.

Тюшден сора уа Правительствону юйорде «тѣгерек стол» ишин башлаганды. Анда Пенсия эм социал страхование фонду иши сюзюлгенди, сѣз социал тѣлеулени юслеринден да барганды. Жыйылууню юсюнден отѣт газетни келир номеринде басмаланырыкъды.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

«Аскерде къуллукъ этгенлеге, инсанланы дагъыда бир къауумуна, аламы юйорлерини адамларына да социал болушлукъну къошакъ халда этиуню юсюнден»

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны 2022 жылны 24 сентябринде чыгарылган 92-УГ номерли Указына тюрлениуле кийириуню юсюнден
Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны УКАЗЫ

1. «Аскерде къуллукъ этгенлеге, инсанланы дагъыда бир къауумуна, аламы юйорлерини адамларына да социал болушлукъну къошакъ халда этиуню юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны 2022 жылны 24 сентябринде чыгарылган 92-УГ номерли Указына быллай тюрлениуле кийирирге:

а) 1-чи пункту «в» подпунктуна быллай абзац къошаргъа:

«жаралы болууну бу Указы 2-чи пунктуна кѣргозюлген тизмесине (оқъ тийип, ачытып, контузия болуп) кирмеген жарала алган заманда – 100000»;

б) 5-1-чи пункту «а» подпунктуна биринчи абзацында «Къабарты-Малкъар Республиканы «Юйорню, аналыкълары, аталыкълары бла сабийликни сакълауню юсюнден» 1996 жылны 17 августунда чыгарылган 21-РЗ Законуну 17-1-чи статьясында хар сабийге ай сайын тѣленген пособияны» деген сѣзлени кетерирге:

2. Бу Указы 1-чи пункту «а» подпунктуна кѣргозюлген болум «Аскерде къуллукъ этгенлеге, инсанланы дагъыда бир къауумуна, аламы юйорлерини адамларына да социал болушлукъну къошакъ халда этиуню юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны 2022 жылны 24 сентябринде чыгарылган 92-УГ номерли Указы кючюне кирген кюнден сора бардырылып башланган право халлада хайырланьылады.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы **К. КОКОВ**
Нальчик шахар, 2023 жылны 29 майы, №53-УГ

Себеплик

Къыйматлы проектлеге – учуз кредитле

Быйыл Шимал Кавказы айнътуу жаны бла Кавказ.РФ институту бла Сбербанк регионда гитче эм орта предпринимательлик бла байламлы 21 къыйматлы проектни бардырырга аз процент бла кредитте 320 миллион сом берилди.

– Программаны биз Сбербанк бла бирге былырны ахырындан бери ишлетип тебирегенбиз. Быйыл январьда окуна биринчи болушлукъ тапдыргъанбыз. Алай бла бусагъатда Шимал Кавказын тѣрт регионундан 21 инвестпроектге ача берууню дурус кѣргенбиз, – дейди Кавказ.РФ компанияны таматасыны биринчи орунбасары Андрей Цемахович.

Быйыл беш айна ичинде Къабарты-Малкъардан, Къарачай-Черкесден, Шимал Осетиядан да Дагъыстандан предпринимательле проектлерин бардырырга ача алапгандыла. Аламы асламысы сатыу-алууларын кенгертирге, къонакъ юйле ишлерге, оборудование алырга эм производстволарын ъсдорюрге излегендиле.

– Гитче эм орта бизнесге берилген льготалы ънкюч тюрлю-тюрлю бѣлумледе урунган предпринимательле ишлерин айнътыргъа онг бередиле. Ол санда инвесторла эс бурурча регионну экономикасын эм адамланы да жашау болумларын игилендирме себеплик этеди. Алай бла бу болушлукъ стратегиялы магъаналды. Ол иш жетишилми барырына регионланы Правительстволары бла да тири байламлыкъ жюрютоледи.

Сбербанкны Юг-Запад бѣлумюню таматасыны орунбасары Ирина Ткаченко мындан арысында да Шимал Кавказыны предпринимательлерин учуз кредитле бла жалчытырыкъларын эм ахчаны ълчемине да танг кесек къошарыкъларын билдиргенди.

Эсге сала айтсакъ, сагъынылган ънкючю энци предпринимательле эм предпритияла да хайырланьырга болушлукъдула. Инвестициялы проектлеге жылгъа 11,2 процент тѣлерча 500 миллион сомгъа дери бериледи. Проектге кѣре борчну беш неда он жылны ичинде жабаргъа жарайды. Саулай алып айтханда, программаны боцхасында 8 миллиард сом чакълы ача тергеледи, андан 2 миллиард сом Кавказ.РФ институтга жетеди.

Кенгеш

Көп көрөмдүлө жаны бла алчыланы санындабыз

Республиканы Правительствосуну кезиуле кенгешинде сзуюге чыгарылган бегимлени эмда буйрукъланы талай кесеги алгынны оноулагъа, кырал программалагъа, ишчи къауумлагъа торлениуле кийириу бла байламлы эдиле. Дагъыда ЖКХ-ны, социал жумушланы, кырал ырыскыны юслеринден да сөз барганды. Кенгешни Правительствону Председатели Мусуланы Алий бардырганды.

Көп фатарлы юйлени жангыртуу программагъа республикада аллай жашау журтланы бары да киредиле. Юй жангы эсе, анда жашагъанла төлеулерин тийишли Фондха беш жыл озгъандан сора берип башларгъа борчлудула. КъМР-ни къурулуш эмда жашау журт-коммунал мюлк министри **Алим Бербеков** 2020 жылдан бери хайырлануыгъа көп фатарлы 171-ой берилгени билдиргенди. Аланы ремонтна уа, заманлары жетсе, 2,9 миллиард сом керек болукъду – быйылгы

багъала бла тергегенде. Алай бу программаны отуз жыллык болжалын, юйле да көпден-көп ишлене баргъанларын эсге алып айтханда уа, аладан жыйыллык ахча ремонтха жетерик туйюлду. Анга көре министр ол бешжыллык болжалны кетерип, аны орунуна сегиз айны тохташдыргъа чакъырганды. Ол а регион программаны болжалын эмда аны талай жерлерин торлендириуну излерики. РФ-ни Президентини бурунгу жылны февраль айында чыгъа

рылган буйругу бла, кыралны субъектлерини баш оночуларыны эмда толтуруучу власть органларыны ишлерине багъа берген система кийирилгенди. Экономиканы айнытуу министри **Рахайланы Борис** билдиргенге көре, ол жыйырма көрөмдюдөн къуралады. «Дагъыда бири барды – «Власть органлагъа ышаныу», алай ол федерал власть органла бла жарашдырылады, кеси да ачык халда басмаланмайды», – дегенди ол. Алайды да, Къабарты-Малкъарда озгъан жылы эсеплене көре, онбеш көрөмдю артыгы бла окуна тамамланганды, төртюсю уа угъай. Ала бадылада: «Билим бериуну мардасы», «Төгерекедеги къудуретни таплыгы», «Орта айлык

иш хакъланы ёлчеми» эмда «Баш капиталгъа инвестицияла». Рахайланы Борис айтханга көре, иш хакъ былтыр ёсгенди, алай инфляцияны хатасындан сезилмей къалганды. Инвестицияла бла да осал туйюлбюз – аны көрөмдюсю 101,4 процент болганды. Алай ишлени иги кесегин эм гитче предприятияла тамамлагъанлары ючюн, аланы юлюшлери эсепге тюшмей къалгандыла. Хакълары бир айны ичинде жашау этерге жетерик ахчаны бек аз ёлчегине келимегенлени саны иги да азайганды – бу жаны бла республика алчыланы санына окуна тюшгенди. Жашауну орталыкъ узунлугун план бла 73,98 жылгъа жетдирирге керек эди да, ол 75,5 жылдан

атлагъанды. Аны да жетишимге санаргъа тийишлиди. Бу көрөмдю саулал кыралда да ёсгенди. Быйылны юсюнден айтханда, Рахай улу эсеплени толуракъ бардыргъа, хар жаны бла да тиррек болургъа чакъырганды. Быладан сора да, кенгеше энтта да талай проектге къаралганды. Ол санда: Басхан шахар округну иелигине канализация коллекторну кечюрюуну, промышленность предприятиялары ондурууну, илму-излем ишле бла юрешгенлеге субсидияла бериуну, къыйын жашау болумгъа тюшгенлеге, Улуу Ата журт урушну кезиунде тылда урунганлагъа себеплик этиуну юсюнден да айтылганды.

УБАШЛАНЫ Мурат.

Эл мюлк

Жашил къудору жетгенди

Къабарты-Малкъарда жайда ачык кёкнү тобюнде ёсдюрюлген битимледен эм алгъа жашил къудору жетеди. Ол себепден көбюсюнде аны июнну биринчи жарымындан кеч къалмай оруп башлайдыла.

Быйыл жашил къудору 5 минг гектар жерде ёсдюрюледди. Ол толусунлай былтыргъы көрөмдюге келишеди. Хар замандач, аны асламысын консерва заводла кеслерини жерлеринде салгандыла. Ол себепден учуз багъасы бла эмда жетерча жарашдыры онглары барды.

Бурунгу жылны юсюнден айтханда, консерва заводланы жетиси да сагъынылган битимден 62 миллион чаклы банка жарашдыргандыла. Ол а битеу этлген консерваланы 17,5 процентин тутады.

Эсге сала айтсакъ, былтыр жашил къудордан 30,6 минг тонна жыйылганды эм 353,9 миллион банка чыгарылганды. Ол бурунгу жыл бла тенгешдиргенде, 10 процентге кёпдү.

Татрандан – эки кереге кёп

Къабарты-Малкъарда татран ёсдюрюлген жерлеге эки кереге кёп жер бёлюнгенди. Алай бла бюгонлюкде ол толусунлай Прохладна районну мюлклеринде алты минг гектар жерде битеди.

Специалистле айтханларыча, татран суусуз иги ёсген битимледен бирине саналады. Жаланда аны жараулу сортун билип алыргъа керекди. Агротехника жаны бла алып

айтханда, ол башха битимлеге да себеплик этеди: аман хансла жайылмазча къорулайды эм жерни къурамын игилендиреди. Аны бла бирге мирзеу, къудору эм башха битимле ёсдюрюлген жерледе да аламан чакъады.

Былыр республиканы мюлклерини барында да бир гектардан 10,2 центнер тирлик жыйылганды – бурунгу жылдан 2,3 центнерге кёп. Татранны көбюсюнде урлугъундан жау этерге хайырланадыла. Аны ётмек биширгенле, маргарин, консерва, татлы ашарыкъла этгенле эм башхала да суйюп аладыла. Медицинада да тири хайырланылады ол.

Аны бла бирге ол техникагъа да жараулу. Моторланы, аппаратураланы иги ишлерин жалчытады. Аны къышхыры уа белок орунуна мал ашха жарайды.

Татранна сурам уллу болгъаны себепли бирси регионлагъа да танг кесеги ашырылады.

Сабанчылыкъны кюню

Кёп болмай Прохладна районну «Восход» мюлкюню сабанларында Краснодар крайдан «НЦЗ им. П. П. Лукьяненко» предприятияны болушлугу бла кесибизни къозлук будайыбызны сортларына жоралап Сабанчыны кюню белгиленгенди.

Аны чеклеринде къонакъла Шимал Кавказда ёсдюрюрге жараулу къозлук будайны жыйырма торлюсюню болуму бла шагърейленирге онг тапхандыла. Андан сора да, жангы торлюсю бла да шагърейленгенди.

Эсге сала айтсакъ, урлукълукъ жаны бла юрешген «Восход» предприятие къуралгъанлы алай кёп болмайды. Бюгонлюкде ол мирзеучюлюк ара бла тири байламлыкъ журютеди. Бир жылгъа биригюю къозлукден 4 минг тонна ёсдюредди. Алай бла 20 минг гектар чаклы бири жараулу урлукъ бла жалчытырге онг бередди.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман.

Төгерекек стол

Сатыу-алыуну кенгертиуну онгларын сюзгендиле

Кёп болмай КъМР-ни Сатыу-алыу эмда промышленность палатасы къурап Нальчикде миллет эм художестволу чыгармачылыкъланы арасында «Юйор бизнес – тыйгычла эм айныуну жоллары» деген темагъа «Төгерекек стол» бардырылганды.

Анга КъМР-ни Экономиканы айнытуу министрине орунбасары Рустам Башоров, предпринимательге болушлукъ тапдырган араны таматасы Дудулары Мадина, сатыу-алыу эм промышленность палатаны председатели Хасан Гукетлов, бизнес бла ишлеген экспертле, юйор предпринимательствону келечилери: «Гарденика», «ИВС», «Дарий», «Промышленный инжиниринг», «Катка» биригиле эм башхала къатышхандыла.

Гитче эм орта предпринимательствону (МСП) айнытуу КъМР-ни Экономиканы айнытуу министрствосуну эм къыйматлы бёлюмлеринден бирине саналады. Ол себепден бюгонлюкде республикада бу жаны бла иги болум къуруарча мадар этиледди. Анга кыралны жанындан да онгла тапдырыладыла. Бёлюм бла байламлы проектлеге бюджетни бар торлюсюнден танг кесек ахча бёлюнеди. Быйыл да анга 200 миллион сомдан аслам берилликди. Аны бла бирге инфраструктура жаны бла да иги болум къуруарча «Гарантийный фонд КБР», «Фонд микрокредитования субъектов МСП», «Мой бизнес» организацияла ишлейдиле, – деп билдиргенди Рустам Башоров.

«Төгерекек столда» юйор предпринимательствону айныуну онгларына къарагъандыла, энчилигине бла къыйматлыгына эс бургъадыла эм эрттеден бери ишлегенле кеслерини сынамларыны юслеринден билдиргендиле.

Къыралны экономикасын айнытууда не заманда да бизнесге энчи магъана берилгенди. Предпринимательство жангы ишчи жерле къуаргъа болушады, бюджетге ахча тюшюредди эм адамланы жашаулары игилендирирге себеплик этеди. Бизнесменле энчи адамладыла – жетишимли, башларына эркин, хунерли, торлениуледен къоркъмагъан, тутхан ишлерине таукел къарагъан инсанладыла. Ол шартла адамланы көбюсюнде жокъдула эм ыспас этерчадыла, – деп къошханды Мурат Гукетлов.

Тобешуге къатышханла юйорлери бла бизнес бардырган жаш адамлагъа сынамларын ёсдюрюрча тобешуге ётдюрюрге кереклисин да сагъынгандыла. ТПП-ны юрисконсультанты айтханга көре, кыралда бизнесни асламысы, неда 73 проценти юйорлери бла бардырган мюлклеге жетгенин чертгенди. Ол бюгонлюкде юйор предпринимательство жаны бла закон болмагъанын, аны ючюн бу жумушну жуужъ заманда тамамларгъа тийишлисин да белгилегенди. Анга көре КъМР-ни Сатыу-алыу эм промышленность палатасы республиканы Парламентини сзуюуну тийишли оюмла жиберликди.

Бизни корр.

«Эльбрус» китап басмагыба — 95 жып

Къабарты-Малкъарда китап чыгаруыга жол тынч болмаганды. Къара таныгъан белгили адамларыбыз ал китаптарын Дагыстанда Темирхан-Шурада М.Мавраевни китап басмасында басмалагандыла. Сёз ючюн, ана тилибизде Асанланы Локъман кесини «Къылыкъ китабын», анда Къазимни «Ийман-исламы» да болуп, 1908 жылда анда чыгарганды. Къазим «Солтан-Хамидни жырын такъганда, Орус Басханда Дымовлары чыгаргандыла аны китап халда. Окъуу китапланы окъуна, революциягъа дери, андан сора да Дагыстандан келтиргендиле. Ала къумукъ тилде эдиле. Энейланы Магометни «Малкъар алифби» деген харфлыгы латин харфла бла 1924 жылда чыкыганды. Дагыда Дондагы Ростовда «Крайнациздат» атлы китап басма чыгаргъан окъуу китапла бла хайырлангандыла адамла.

Тин байлыгыбызны гюрбежиси

Совет власть аякълана башлагъанда, бек алгъа кесини баш ишине адамлагъа къара танытыуну, миллет маданиятлары бла адабиятлары айнытыуну санагъанды. Алай бла, 1928 жылда «Къарахалкъ» газетни мурдорунда «Къабарты-Малкъар китап басма» къурагъанды. Ол 1 июньда ишлеп башлагъанды. Ол

тин харфла бла, андан арысында орус графика бла басмалангандыла китапла.

Малкъар тилде кеси алфавитибиз бла биринчи китап «Жангы жашуа жолунда» деген аты бла 1931 жылда чыкыганды. Аны тиражы уа – минг бла жарым эди. Редактору Гуртуланы Берт болганды. Китап малкъар тилге

«Малкъар жырла», Кациланы Хабуну «Жюрек къууанч»; 1938 жылда Отарланы Керимни «Назмалаула бла жырла», Мақытланы Сафарны «Мен жырайла», Залийханланы Жанакъайтыны «Мени ауазым»; 1939 жылда Къазимни «Мени сёзюм»; 1940 жылда Къайсынны «Салам, эрт-терлик!». Хочуланы Салихни «Харпарла» деген эм башха китапла чыкыгандыла.

Ол заманлада Къабарты-Малкъар китап басмада Хочуланы Салих, Гуртуланы Берт, Отарланы Саид, Будаиланы Азрет да ишлендиле.

Уруш аллында жыллада туугъан жерибизде, ана тилибизде, кеси алфавитибиз бла басмалангъан китапла адабиятыбызны мурдорун салгъандыла.

Малкъар халкъ сюрюнгендн къайтхандан сора, поэтлени бла жазуучуланы китаплары терк-терк чыгъа башлагъандыла. Ол жыл окъуна Шахмырзаланы Саидни «Сырийна» деген китабы чыкыганды. Экинчи жыл а Къулийланы Къайсынны «Сайламаларыны» экитомлугъу. 1959 жылда Къазимни «Сайламалары» бла «Къарачай-малкъар халкъ жомакъла, нарт сёзле, элберле» деген китап да чыкыгандыла. Андан арысында уа жаш жазуучула да къууандыргъандыла окъуучуланы китаплары бла: Зумакулланы Танзила, Толгъурланы Зейтун, Тёпеланы Алим, Мокъаланы Магомет, Бабаланы Ибрахим, Токумаланы Жагъафар...

1968 жылдан башлап китап басма «Эльбрус» деген аты жюрютеди. Анга тюрлю-тюрлю жыллада Кациланы Хабу, Залийханланы Жанакъайты, Гадилайланы Ибрагим, Созайланы Ахмат таматалыкъ этгендиле. Бусагъатда ол Руслан Ацкановну къолундады. Анда кеп белгиси

адамла ишленгендиле: Къулийланы Хажимуса, Шауаланы Миналдан, Будаиланы Нафисат, Тёпеланы Сулейман, Къумукъланы Сакинат, Жабаланы Магомет, Жулабланы Узейир, Бабаланы Ибрахим, Будаиланы Светлана, Башийланы Алим, Гадилайланы Ибрагим, Гуртуланы Зоя, Мусукаланы Борис бла Сакинат, Моттайланы Светлана, Мызыланы Нашрумхан, Тёпеланы Фатимат, Ботталаны Рита эм башчала. Бююн а Мокъаланы Назифа, Табакъсойланы Мухтар, Додуланы Асият, Гюзюланы Мадина, Улбашланы Мадина, Жулабланы Сакинат, Ёлмезланы Аминат, Хулчаланы Марьяна эм алыны ишчи нёгерлери бардырадыла ол жууаплы ишни.

Къырал оюлгунчу «Эльбрус» китап басма Совет Союзда алчы жерлеге чыгып турганды. Ол кезиуледе бардырылуучу кеп тюрлю кермючледе иги кесек дипломгъа, махтау къагыгылагъа, къырал жетишмелени кергюзтген кермючледе майдаллагъа да тийшли болуп турганды.

Аламат суратчыла ишленгендиле анда: Иван Абрамов, Александр Глуховцев, Павел Пономаренко, Валерий Захохов, Герман Паштов, Мухамед Киров... Кеп жылладан бери ол ишни Юрий Алиев бардырады.

Китап басмабыз чыгарып, Къулийланы Къайсынны чыгармаларыны алтытомлугъу, Отарланы Керимни экитомлугъу, Зумакулланы Танзиляны ючтомлугъу да уллу саугъа болгъандыла окъуучугъа. «Бизни белгиси адамларыбыз» деген серияда Къазимни, Къайсынны, Танзиляны, Мокъаланы Магометни, Энейланы Тимурну юслеринден жазылгъан китапла чыкыгандыла. «Малкъар тарых серияда» уа «Этюдю а Балкарии», «Балкарцы: высыление и

СУРАТДА: (солдан онгнга) Жамбулат Кошубаев, Лидия Тлупова, Арсен Гергов, Додуланы Асият, Юрий Алиев, Руслан Ацканов, Табакъсойланы Мухтар.

возвращение», «Средневековая Балкария», «Фольклор карачаевцев и балкарцев в записях и публикациях XIX – середины XX века» деген китапла кергендиле дуняны. «Школ серияда» Мечиланы Къазимни, Будаиланы Азретни, дагыда башхаланы китаплары басмалангандыла. Этнограф, фольклорист Журтубайланы Махтими «Къарачай-малкъар мифле», «Ёзден адет» атлы китаплары да.

Сабийлеге аталгъан китаплары да саны кепдю: «Малкъар халкъ жомакъла», «Отарланы Саидни «Жюрек саугъа», Къулийланы Хажимусаны «Къарылыгъа», Толгъурланы Зейтуну «Айыуташ», Шахмырзаланы Саидни «Битимлени билгиз», Тёпеланы Сюлемени «Шуёхла», Къулийланы Къайсынны «Жорт, жорт, гылыуум!», Ахматланы Ахияны «Тюлко бла бёдене», Байзупуланы Алиини «Гудучулары» бла «Жин бохча», Токумаланы Жагъафарны «Курнаятчы Алдарбек», Текуланы Жамалны «Сиркуле», Жулабланы Узейирни «Насыппыла», «Чирчикле», «Эртте биреу бар эди...», Залийханланы Жанакъайтыны «Къартла бла сабийле», Ёзденланы Абдуллаханы «Анакагъа саугъала», Гуртуланы Эларны «Хасаны китапчыгы», Ахматланы Сафаритны «Неди бу?», фольклордан «Къарашауай бла Ерозмек», «Ерозмекни жашлары» эм башчала.

Окъуу китапла миллет тилледе китап басмада чыкыгъанларын белгилерчады.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

СОЛДАН ОНГНГА: Жулабланы Сакинат, Табакъсойланы Мухтар, Улбашланы Мадина, Додуланы Асият.

ишни алда «Красная Кабарда» газетни редактору болуп тургъан Георгий Петровху бурогъандыла. Анга Биттирланы Тебо бла Хамшы Камбиев болушхандыла.

Ол жылда китап басма кесини онгун иги кергюзтгенди – отуз алты китап чыгарганды. Асламысы окъуу китапла – школагъа бла къарангылыккы кетериге аталгъан курслагъа. Ол заманда Шахмырзаланы Саидни бла Отарланы Керимни «Бирликде», Шахмырзаланы Саидни бла Этевланы Омарны «Биринчи атлама», Хочуланы Салихни да окъуу китаплары бла хайырлангандыла. 1923-1936 жыллада ла-

кёчюрюлген «Интернационал» жыр бла ачылады. Ызындан Гуртуланы Бертини, Шахмырзаланы Саидни, Татталаны Мухамматны, Улбашланы Ахмадияны назмулары келелдиле.

Ызы бла 1933 жылда Будаиланы Азретни «Назмула бла жырла», «Ата журтум», Гуртуланы Бертини «Бекир»; 1934 жылда Улбашланы Ахмадияны «Школчула», Отарланы Керимни «Тутдула», Хочуланы Салихни «Атасыны жашы»; 1935 жылда Отарланы Саидни «Биз жигитлебиз», Теммоланы Хамитни «Хорлауну жырлары», Гуртуланы Бертини «Къызыл ёнле»; 1936 жылда «Бизни Орджоникидзе»,

халкъны санын жаздыруыга кеслери къатышаллыккъ эдиле. Къырал жумушланы порталы бла кирип, сорулула кеслери жууапла берирге онг да бар эди. Андан сора да, стационар участкала ишленгендиле. Ала МФЦ-ны майданларында орнала эдиле, – деп чертгенди Шимал-Кавказстаны башчысыны орунбасары Аурика Гаштова.

Эл молкню жазыуну эсеплерине кере, 2016-2021 жылгъа дери эл молк организацияланы бла арбаз молклени саны кебейгенди, элли-фермер молкле уа азайгандыла. Терек бахчачылары биригуилерини тизмеси да къыскаргандыла. Аны сылтау-бирлери жабылгъандыла, башхалары конкуренциягъа чыдамай кетгендиле, ючюнчюлер уа башха фрайдалы ише кечгендиле. Сёз ючюн, къурулушка, неда сатыу-алуыгъа. Терек бахчачылары азайгъанлары уа ала чачылгъанлары, жерлери уа артад коммерция къурулушка

кёчгенлери бла байламлды. Транспорт артыкъ жюрюмегени, суу, газ, электричество бла жалчытылмгъанлары да айныуларына чырмау боладыла.

Тергеуле бардыргъанда, анга къатышыргъа, юйдегилерини, молклеринде не болгъанын айтыргъа унамагъан адамла да бар эдиле. Алай кезиуледе, республикада жашагъанланы санын тоуз токташдырыр ючюн, ала да тизмеге салыннгандыла.

Халкъны санын жаза туруп юйде адам тапмасала, алыны къоншулары ол юйде къаллай бир адам жашагъанын айталыкъ эдиле, алай башха сорулула жууап этерге уа эркиниклери жокъ эди. Сёз ючюн, алыны кеслерины къайсы миллетте санагъанларын, усталыкларынын, билимлерин, кыйда ишленгенлерин эм алай башха шартланы ала жалаанда кеслери айтыргъа керекдиле.

Эсеплеге кере, арт беш жылда республикада жашагъанланы саны 5 процентте кё-

бейгенди, бююнлюкде мында 904 минг 200 адам жашайды. Алыны асламысы (52%) республиканы шахарларындадыла. Андан сора тишируулары саны, не замандача да, эр кышиледен кепдю, алай бу жол башхалыкъ он мингге азайганды. Къартланы саны да кебейгенди. Халкъны орта жыл саны 37 жыл болгъанды, бийик эм орта билимлери болмагъанла уа азайгандыла. РОССТАТНЫ ишчилери эслегенге кере, миллет эм ана тилле бла байламлы соруула эм къыйын эдиле. Алай бла 23 минг адам кеслерини къайсы миллетте къошханларын айталмагъандыла, 16 минг а ол соруугъа жууап берирге унамагъандыла.

Тарихлеге кере, Къабарты-Малкъар халкъны саны сабий туугъаны бла байрамлы ёсен республикаланы санына киреди, ала уа алай кеп тойолдоле.

ХОЛАМХАНЛАНЫ Алина.

Тергеуле

Халкъны санын жазыуну эсеплери чыгарылгандыла

РОССТАТ-ны кезиулу жыйылыуунда Къабарты-Малкъарда къаллай бир миллет келечиси жашагъаныны, къаллай бир адамны бийик билими болгъаныны бла къалгъаныны, къаллай бир сабий туугъаныны эм башха шартланы юслеринден айтылганды. 2020 эм 2010 жыллада халкъны санын жазыуну эсеплери чыгарылгандыла.

– Ол иш 2020 жылда бардырылгъа керек эди. Алай, пандемияны кезиуоне тюшгени себепли, 2021 жылгъа кёчюрюрге оную этгенбиз. Халкъны санын, эл молкю да жазыуну бирге бардыргъан бек къыйын эди, алай борчубузун толтургъанбиз. Эл молкню тергеуге 240, жамауатыны уа эки мингден аслам адам къатышханды. Бурунгу жылда бу иш къагытыла бла бардырылганды. Шёндю уа планшетле бериледиле. Ал амал ишбизни женгил этгенди. Андан сора да, адамла интернет бла хайырланып,

Эришиу

Ыспас сёзле, нохтабаула, оюмла да

«Ана тилим – жаным-ти-
ним, мени дуниям» деген ат
бла республика даражалы
эришиу мектеплени окуу-
чуларыны бла устазларыны
араларында талай жылдан
бери бардырылады. Энди
уа ол фестиваль даражада
болганын да эсгерте кетей-
ик.

Анга кытыша, сабийле,
алагъа дерсле бергенле
да малкъар, кыбарты, орус
тиллени кылай билгенлери,
алада кылай сөлешгенлери
да ачыклайдыла. Педагоглары
уа, андан тышында да, дер-
сте чыгармачылык кезден
кырагъанлары, ёсюп келген
тёлюню ёз тилибизге юйретир,
аны алагъа сюйдюрюк ючюн
хайырлы амалла бла ишлей
билгенлери, методикалы тинти-
уленни кеслери кылай жараш-
дыгъанлары да эсге алынады.

Бу конлде сагъынылган
конкурс-фестивальны биринчи
урумуу чеклеринде сабийле
Къулийланы Къайсын атлы
Малкъар кырал драма театра
назмла окугъандыла. Бу жол
шолчулагъа аланы КъМР-ни
халкъ поэты Созайланы Ах-
матны чыгармачылыгындан
сайларгъа керек болганды.

Эришиуге онтёрт жаш бла
кызы кытышханды. Аланы
санларында Тёбен Чегемден,
Къашхатаудан, Тырнауздан,
Кичибалыкъдан, бирси элле-
рибизден да болгандыла са-
бийле. Аланы хунерлерине уа
хурметли жюри багъа бичгенди.
Аны санында уа Кенделенни
Доттуланы Ахмат атлы биринчи
номерли мектебини малкъар
тилден бла адабиятдан устазы

Газаланы Аслижан (жюрини
таматасы), сагъынылган те-
атрыбизны артисткасы Алтуу-
ланы Халимат, тилибизге гит-
чечиклени Нальчикни «Насып»
атлы жетмишинчи номерли
прогимназиясында юйретген
Джаболаны Марина, Хасанияны
оналтынчы номерли шолуну
устазы Ксаналаны Любовь бол-
гъандыла. Эришиуге Созай улу
кеси да келгенди.

КъМР-ни Жарыкъландыруу
эмда илму министерствосуну
миллет билим беруу бёлюмю-
ню тамата ишчиси-эксперти
Ёзденланы Мадина эришиуно
магъанасын ангылатып, анга
кытышыргъа излеген сабий-
леге, аланы хазырагъанлагъа,
Ахмат Солтановичге да заман
табып келгенлерине ыразы-
лыгъын билдиргенди. Быллай
тюбешиуле ёсюп келгенлени
эслеринде кыаллыкларын,
ала бир жангы сёзюню магъана-
сына окуна юйренгенлерини
да кыйматы улуу болганын
чертгенди.

Адабиятыбизны акъ сёз бла
байламлы бёлюмюнде Созай
улуну чыгармачылыгыны
кесини энчи жери барды. Ахмат
назмларында атаны-ананы,
туугъан журтну кылай хурмет-
лерге, багъаларгъа керек бол-
ганы бла бирге окуучусуна
табийгъатны, жангы кюнню,
энди ачыла башлагъан гюлкю-
ню, тангны жарыгъын да сюй-
дореди. Жашагъан адамгъа
аланы барысыны да кыаллай
орунлары барлыгын да ангы-
латады. Закийибиз Къулийланы
Къайсын «Жашау – ёрлеудю!»
деген эсе, ол да «Жашау – кю-
решди!» деп, окуучуларын анга
ийнандырады.

Аны ючюн сейир эди са-
бийлени аны назмуларын
кылай окугъанларына тынгы-
лагъан. Ала сёзлени бош анстан
айтып кыймай, хар бир сёзюню
ич магъанасын ангылап, поэт
нени сюсюнден айтыргъа, нени
суратларгъа излегенин ауазла-
ныню кючю, шатыклыгъы бла
ачыклагъанлары да кёллен-
диргенди. Алгъадан чертсек,
акъ сёзюню багъалагъан, аны
кылай окугъан даражасына
энчи кёз кыарамым бла кы-
рагъан кыадарымда, Псычох
ёлден келген Жантууланы Ис-
ламны назмуну саулай эси бла
окугъанын, аны жюреги бла
ётдордени белгилерик эдим.
Арда аны алайлыгын жюри
да чертгени уа бютюнда кыу-
андыргъанды.

Нек дегенде кыбарты элде
жашагъан таулу жаш, ёз ти-
линде устазы да болмай, анда
алай таза сөлешгени, назмуну
да аллай даражада окугъаны
барыбызны да кыуандыргъан-
ды. Алай бла биринчи жерге да
эришиуге ол тийишли болгъан-
ды. Аны конкурса хазырагъан
а кыбарты тилни устазы Зарета
Нажмуудинова Люевады.
Эришиуге экинчи жер а кыу-
ленге берилгенди. Толгъурла-
ны Камилла Тёбен Чегемденди.
Аны Байтуугъанлары Марина
Харуновна окутады. Жашу-
ланы Элина уа Тырнауузуну
биринчи номерли лицейине
жюройдю. Ана тилибизге аны
Ёзденланы Замира Исмайл-
овна юйретеди.

Ючюнчю орунну да жюрини
келечилери экеуленге берирге
тюз кёргендиле. Цепишланы
Эльвира Къашхатауданды, аны
Чеченланы Ариужан окутады.
Князланы Элина да Тырнау-
узуну биринчи лицейинденди.
Аны устазы да Ёзденланы За-
мирады. Окуучула барысы да
дипломла, китапла бла сау-
гъалангандыла.

Ачыгъын айтханда уа, жа-
ланда белгиленген са-
бийлеге угъай, конкурса кы-
тышхан окуучулары, аланы
устазларына да ыспас этерча-
ды. Нек дегенде бюгюнлюкде
тилибизни болуму барыбызгъа
да белгиледи. Аны себепли
ёсюп келгенлерибизге ана тил-
лерин юйретиу, аны сюйдюрюк
эмда сакъларча мадарланы
этиу барыбызны да бирча бор-
чубузду. Аны ючюн а ишлерине
улуу кёллю болмагъан устаз-

ларыбыз, аланы кыйынларын
ангылагъан ата-анала да сау
болсунла. Нек дегенде назмуну
окугъан сабий, ол чыгарманы
ич магъанасына тийишлиликде
анда айтылганын толу ачык-
лар мурат бла юс кийимлерин
да анга кёре кийсе, анда ана-
ланы юлюшлери барлыгын да
ангылайбыз.

Созайланы Ахмат да, бу
Эришиуно аны чыгарма-
чылыгы бла байламлы кыу-
рагъанларына ыспас этгени бла
бирге, бюгюнлюкде сабийле-
рибиз ана тилибизге не кыадар
эс бурурча амалланы излерге
тийишлисин чертгенди.

Дагъыда кёллендиргени уа –
сабийле оюмларын тауча ариу
айтханларыды. «Биз эс санлы
да болурбуз, алай эсе да, гитче
халкъ а туююлбюз», – деп, бир-
ча кыатлагъанлары уа, айхай
да, миллетибизни тамблагъы
кюнню барлыгына ышан-
дырады.

Эришиуно эндиги уруму уа
жууукъ заманда башланы-
рыкъды.

МОКЪАЛАНЫ Зухура.
Суратны **ХОЛАЛАНЫ**
Марзият алганды.

БЕЛГИЛЕУ

Сабийни кыууандыргъан – ол улму сууапды

Сабийлени кыоруулауну халкъла
аралы кюннюнде Долинскде дарман
суула бла багъуу араны арбазында
энчи сабийлеге деп улуу байрам кыу-
ралганды. Аны атларын айтырыбиз-
ны унамагъан предпринимательле,
«Водолечебница» башчысы Руслан
Герандоков эмда аны орунбасары

Чапаланы Аслан, анда урунганланы
хазна кыалмай барысы да, дагъыда
саулыкларында энчиликлери болгъан
сабийлеге улуу кёллюк этмеген
адамла кыурагъандыла.

Байрамгъа жюз элли жашчыкъ бла
кызычыкъ келтирилгендиле. Алагъа
деп гяпчиле, жомакъланы жигитлери

сейирлик той-оюн бар-
дыргъандыла. Сабийле
кеслери да тюрлю-тюрлю
эришиулеге кыатышханды-
ла, жаратхан жырларына
уа толкъун кыарсларын
аямагъандыла, ойнар
ючюн да кыалмагъан-
дыла, татлы ашарыкъла
бла да сыйлангандыла.
Аны бла бирге байрамны
кыурагъанла аланы хар
бирине да татлы затлары
бла хуржунла, энчи кёл-
лекчикле, бёркчюкле да
саугъалагъандыла.

Талада шишлик ийис
узакъгъа бара эди. Ша-
пала столлагъа хантланы
сала тургъунчу, сабийлени
эмда аланы ата-анала-
рыны алларында «Шагди» юлгюлю
сабий тепсеу ансамбль аякъ бюкгенди.
Белгилли жырчыларыбыз Тёппеланы
Алим, Эдик Жигунов, Астемир Наси-
пов, дагъыда башхала да байрамгъа
кыууанч кыошхандыла.

Бу ишге Росгвардияны управления-
сында кыулулукъ этгенле да юлюшлери
кыошхандыла. Ала илляула, кёгетле,
жемишле, татлы затла, карандашла,
альбомла, дагъыда башха керекле да
бергендиле. «Аланы бир кесегин бери
келтиргенбиз, кыалгъанын а Дубкиде

реабилитация сабий юйге элтгенбиз.
Сабийни меники неда сенки деп айы-
рыргъа жарамайды. Алагъа барыбыз
да бирча кыайгырыргъа борчубуз.
Быллай балачыклагъа уа – бютюнда.
Аны себепли бери чакъырғанларын-
да, угъай демегенбиз», – дегенди Рос-
гвардияны КъМР-де управлениясыны
таматасыны болушлукъчусу, полицияны
майору Залим Коков.

Байрам иги кесекге дерри баргъанды.
Алайгъа ол тийреде солугъанла да
келген эдиле.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

– Арсен, эсимдеди Жашил театрда бек алгъа фестивалда кырап сен башлагъаның. Аны юсюнден айтсаңг эди.

– Мен той-оюн кырап 1989 жылда башлагъан эдим. Бек алгъа биз жашла бла бирге фестивалны Бабугентде бардыргъанбыз, ызы бла уа – Нальчикде. Ол жыллада Жашил театр Къырал филармонияны бойсунуунда эди. Шинтиклеритеу битеу сынып, ууалып, адам олтурууча да тойюл эди. Ол заманда филармонияны таматасы Владимир Барагунов а анда зат эталмассыз, болгъан оюлду, тозуранды, дейди. Биз а мекемени тап халгъа келтирирге айтабыз.

Ол кезинде Бабугентни агъач мюльоню хайт деген заманы эди да, андан узун къангала да элтип, шинтикле ишлейбиз, сахнаны да тюбюн алышабыз. Бояу алып да жагъабыз. Кечебиз, кюнубюз да аны юсюнде болуп, тап халгъа келтиребиз. Артистле да, келип, кими шинтикле кырашдыра, кими сахнаны жангырта, алай къармашхандыла. Келген театры жангыртханыбызны кёргенлеринде, сейир-тамашагъа къалгъанлары эсимдеди.

Алай бла Газаланы Алимни, Тёппеланы Алимни, Кёнделенни «Таулан» жыр кырауунун да чакъырып, уллу байрам халда ётюрген эдик фестивалны. Атына да «Таулу байрам» деп, алай атап. Халкъ бир жыйылгъан эди да анга, Ол заманда ол фестивалла миллетни бирикдирген эдиле, деригим келеди.

– «Бабугент» жырчы кырауумугъузуну уа халкъ бюгюн да унутмагъанды.

– Хау, сау болсунла, андамында тюбегенле ол жылланы эслерине тюшормей къоймайдыла. Мен бюгюнню ушагъыбызны хайырланып, Залийханланы Михаилни бизге этген болушлугу ючюн жорек ыразылгъымы билдирирге сюеме, аны игилигин бир да унутмайла.

Районну ол замандагы таматасы Тюменланы Мурадин бла альплагерьге барып келе турганлай тюбеп къалады да

Хурметлеу

Жашауу жыр бла бирди

Макытланы Азрорну жашы Арсенин кёпле республикада жырчыныча танийдыла. Бир кезинде была кырауум жаш болуп, биринчили санында ансамбль кырап, эл-эллеге той-оюн бла жюрюучюлерин кёплени эслеринде болуп. Арсен а аккордеонну, жыя, къыл къобузуланы, башха инструментлени бир нечча тюрлюсюн да уста согъады. Ол жырлагъан «Анала», «Сноймеклик», «Тилейме», «Таулу къыз», «Таулу халкъым» деген эм башха жырларын да эсде туттабыз.

Алай Арсенин фахмусу аны бла чекленни къалмайды. Ол 300-ге жууукъ аламан чыгъарманы авторду, суратчыды, къолдан устады, жетишимли спортчуду. Кёп жылла-

ны ичинде «Бабугент» жыр фестивалны кырап тургъанды, алай аты бла жыр кырауум кырап, анга башчылык да этгенди. Алтындан сыргъала, жюзюкюле, башха затла да ишлей биледи. Баскетболдан, женгил атлетикадан Къабарты-Малкъарны чемпиону деген атха 22 кере тийишли болгъанды.

Арсен КъМКЪУ-ну спорт факультетин жетишимли бошагъан заманда, анга Нальчикде орнал, иш да берейик, деп кюрешгендиле, алай ол кесини туугъан эли Бабугентке кыйтып, бюгюн да анда жашап турады.

Алгъаракълада 60-жыллыгын да белгилегенди. Бюгюн Макытланы Арсен ушакъ нёгеримди.

бизге Залийхан улу, мурагыбызны билгенлей, хуржундан ахча чыгъарып берген эди.

– Арсен, ол жыллада жыр кырашдыргъанма деп, хар ким да аны бла сахнагъа чыгъып къалмагъанын билебиз.

– Хау, художестволу советден ётерге керек болгъанды. Анда билимлери, ангылаулары болгъанла кырап, тынгылап, анга кёре эркинлик бергендиле жырларгъа. Аны себепли иги хазырланмай жаздырмагъанбыз жырны. Жеттеланы Мустафир, Хажбекир Хавпачев, Хасан Карданов кыраи эдиле чыгъармаларыбызгъа. Алай усталагъа кырауусуз чыгъарманы элтирге жарамазлыгын ким да ангылай эди.

– Бусагъатда уа бир фонограмма бла бир талай жырчы жырларгъа болады.

– Мен аны ангыламайла. Алгын барыбыз да бирлеширге итине эдик. Бусагъатда хар ким кеси аллына кюрешеди. Бирден къолгъа алып, бир ишни ётейик деген хазна адам жокъду, жарсыугъа.

Ол заманда таулулада 22 жырчы кырауум бар эди. Энди

уа жокъну орунундабыз.

90-чы жыллада фонограммасыз ишлегенме, бир айгъа 80-90 концерт берген заманларыбыз болгъан эди. Кючлю кюрешуучу эдик, арымай-талмай. Кесими юсюмден айтсам, сноймеклик, учунулукук жырлаханды мени.

– Къарачайгъа кетип, анда да ишле тургъанса.

– Бизни ары чакъыргъан этген эдиле. Мындача фестивалла кырап, эки жыл

ишленгенбиз, Текуланы Амур а жырчыбыз, дауурбасчыбыз да болгъанды.

Андан келгенден сора, ансамблибиз да чачылды. Арта кыралгъаны уа биринчиге ушамады, Энди кесим жырлайма. Жырсыз болмайла. Жууукъ-ахлуда той-оюн болса, ала тилейдиле да, барама.

Бусагъатда школда да ишлейме, тойлагъа жюрюрге заманым артыкъ жокъду.

– Мен билгенден, сиз урушну жигити Тогузаланы Исмайылны жашы Кемалны хурметине жыл сайын спорт эришуле кырайсыз. Быыл къалай ётюрдюгюз аны?

– Биз ол турнирни бардыргъанлы он жылдан атлагъанды. Бу жол да ол кыралыуу ётгенди. Анга Черек районну администрациясыны башчысы Кюлбайланы Алан, аны биргесине ишлегенле, элни жамауаты да тири къатышхандыла. Анга къоншу республиканы келечилери да келген эдиле. Эришуиледе хорлагъанлагъа ахча эм башха саугъала, грамотала,

майдалла да берилгендиле.

Юиретиу магъанасы болгъан бу ишни бардырыргъа Кемалны жашлары эм Тогузаланы тукум адамлары да уллу себеплик этедиле, аны ючюн алагъа жорек ыразылгъымы билдирирге сюеме. Дагъыда Бабугент элни таматасы Жангоразланы Рамазангъа бла «Бабугент» суула чыгъаруучу мюльоню иеси Аттасауланы Тахирге бу жумушха тири къатышханлары ючюн уллу ыспас этеме.

– Алтын затла бла кюрешиб а къачан башлагъансыз?

– Адам улу жашауунда хар затны кюрюрге керек болуп. Кесими хар ишде да сынарыгъым келген адамма. Аны себепли жангылыкъны излегенлей турама. Ишсиз къалгъан бир кезиндеме экиге айланган къарындашым белгили ювелир Таболаны Мусабий кесине чакъыргъан эди. Ол юиретип, талай жыл ишлегенме бу усталыкъ бла. Бек жаратама ол ишни да. Сабий заманымдан бери да сурат ишлерге бек сюйгенме, ол да себеплик этген болуп ювелир болгъаным.

– Жюрегинг а бегирек неге тартады?

– Жыргъа, жырламай болалмайла.

– Солугъан а къалай этесе?

– Бош заманымда суу жагъагъа барыргъа, чабакъ тутаргъа, андан къалса, шухларым кёпдоле, ала бла олтурургъа да бек сюеме. Адамланы сюеме, аны себепли къонакъла келселе, кесим барсам да бек ыразыма.

– Арсен, юй бийченг Курданланы Асият бла эки жаш бла бир къыз ёсдюресиз, аланы юслеринден да айтсаңг эди.

– Алан кесини атын белгили этгенди. Тутушууну сайлап, Тюркде, башха жерледе да жараула этеди. Миллетни атын иги бла айтдырып, андан да белгили болуп деп ышанабыз. Алим школда окуйду. Замира уа туудукъчугъубуз бла кырауундырады.

Ушакъны ШАУАЛАНЫ Разият бардыргъанды.

Бу кюнледе Нальчикде гуманитар-техника колледжи «Право низамны сакълау иш» бёлюмюню биринчи курсуну окуучулары кадетлеге кыуанчлы халда алынгандыла.

Алай бла 135 студент кадет деген атны намысы бла жюрюторюклерине ант этгендиле. Аланы алгышларгъа Вольный Ауулну администрациясыны башчысы Асланбек Ажигоев,

«Боевое братство» битеуроссей жамауат организацияны Къабарты-Малкъарда бёлюмюню таматасы Гелястанланы Барисбий, КъМР-де Ич ишле министерствону ветеранлары, Росгвардияда, «Эльбрус» СОБР-да къуллукъ этгенле, ата-анала да келген эдиле.

– Бюгюнню кадетле тамбла офицерле болуп, Ата журтха тюз ниетли къуллукъ этериклерине ийнанамма. Форманы кийген хар инсан да къайда

Билим Кадетлени сатырларына къошулгъандыла

да тизгинлиги, адеплиги, болушлукъгъа келирге итиниюу бла айырмалы болургъа тийишлиди. Сиз да алай болурсуз деп ышанамма, – дегенди Гелястанланы Барисбий.

КъМР-де Ич ишле министерствону баш специалисти Борис Керефов а кадетле жашауларын аскер къуллукъ эмда право низамны сакълау бла байламлы этерле деп ышанганын билдиргенди.

Кадет къымылдау бу колледжде кыралгъанлы беш жылдан аслам болгъанды. Ол жылланы ичинде право низамны сакълауучу органлада къуллукъ этиуюню жоэле бла жаш адамла сайлагъандыла. Бюгюн а, кадетле айтангъа кёре, аладан билим алуу, низамлыкъ жаны бла да бютюн къаты жууаплыкъ

сураллыкъды. «Мен алайсыз да иги окуйма, алай мындан ары бютюн терен билим алыргъа кюреширимке. Къайда да, къачан да бюгюн берген антыма кертиси болургъа итиниримке», – дегенди Жаппулану Марина.

– Окууу программаладан сора да, жаш адамла тизгин барыуну, сауут жюрютюну, илишан атыуну да билирге

тийишилдиле. Мында аланы ол затлагъа да юиретедиле. Алай бла колледж федерал программаланы хайырындан илишан атаргъа юйренирча керекле алагъанды, жууукъ заманда дагъыда бир тир ишлендикри, – дегенди окуу юйно директору Барасби Абазов.

ДАЛХАТЛАНЫ Марзият.

Кыска хапарла

Инжили оюула

Ахматланы Танзила газет бла сыйлоп байламлык жюрютеди. Бюгюн аны окъуучуларыбызга сейир болур деген кыска хапарларын басмалайбыз.

Кюнле бир бирлерин алышындыра, инжилеца, халыгга суурулуп, жашауну оюларын сокъгъан сунама. Бир-бир кюнле, чабып, кезге кёрюнмей ётгеникке, адамлагга ырахатлык, жорек талпы бередице. Жашауда быллай инжилеге ушагъан кюнле кёпдоле. Ала, тюрлю-тюрлю оюула сала, жашауну жасайдыла, анга магъана, жарык тюрсюнле бередице. Мудах, мутхуз кюнсюс да болмайды, алай къууанч кюнлени жарыктыклары адамланы жолларын жарытадыла.

Къуруда жарык, жылтырауук кюнле болуп турсала, кезлери къамар эдиле адамланы.

Кюнле тохтаусуз барадыла, аланы, инжиленица, халыгга суурама. Жашауда ала къаллай оюу боллуклары билмейме, хар кюннге къууанама. Хар бирине инжилегеча тийип, тутуп кереме, хар биринде ташауну кюч болгъанын сеземе. Тамблаггы кюн не келтирин билмейме, алай хар кюн жашаугга кесича оюу салгъанын кереме...

Сюймекликни кючу

Мухаммат юйор къурап жашагъанлы бир жарым жыл болады. Аны юй бийчеси Мария малкър тилде жуук да ангыламайды, селешген да этмейди. Ол

алай не ююндо десегиз, аны атасы бла анасы шахарда жашап, ана тиллерине кереклисича магъана бермегендице, кызылары Марианы юйретмегендице.

Мухаммат а тилни иги биледи, юй бийчеси да билерин сюеди.

Шахардача болмай, элде хар ким да ана тилде селешедице, Мухаммат да, элни аллында айлана тургъан адам, элни председатели орусча да, тауча да устады. Бийчесинден да аны излейди. Мария, баш иеси айтханга угъай демегенликге, созады, хар жолдан бир сылтау табып, Мухаммат алып келген къарачай-малкър сёзлюкню бир жанына салып: «Охо да, туугъан-туудукъладан бирине жарамаса да, бирине жарар», - деп, кёлюне алай келеди.

Бир жол Мария муркку этерге чёкгенлей, Мухамматны кёнчегини бухчаклары кесип, кысхарак этерге кереклисин эсине тюшюрдю. Халы-ийне тургъан кюбюрчекни да алып, тапчаннга олтуруду. Кёнчекни бухчаклары кесип башлагъанда, хуржундан бир къагъыт тюшдю. Къолуна алып къарады. Ол төрт бюкленип, бир жаны жазылып, бир жаны уа таза тургъанын кердю.

- Ярабий, муну ким жазгъан

болур? Кеси да дух ийис эте болур дейме, - деп жореге чанчды. - Мухаммат менден жашыртын не къагъытла жюрютеди? - деп, терк окъуна ачып къарады.

Алай болгъанлыкъга, сёзлени бёлюмлеге бёлюк окъугъанлыкъга, магъанасын чырт да ангыламады. Къайдан ангыларыкъ эди, тауча бир сёз да билмесе. Ана тилин билмегенине ёмюрюнде биринчи кере жарсыды. Юйню ичинде биреуге окъуса да боллук эди, алай тасхасын билдириге сыймади. Жюрегине мудахлыкъ келди, кезлери да жылямукъдан толдула. Ингирде Мухаммат ишден келгенде, мудахлыкъын анга сездирмей, къагъытны бюкленгеница тартхыгга салгъан эди.

- Мен тауча окъуп да, жазып да башларыкъма, сени да ыразы этерикме, - деп, жарык болду эрине.

Ол кюнден бери Мария юй жумушладан бошагъан кезиучюнде къадалып ана тилин окъуп башлады. Атасы бла анасына да кёлкълды этип, заманында

окъутмагъансыз деп. Алай бла Мария юч айны ичинде къадалып тилге юйренди.

Бир жол Мухаммат ишге кетип, юйде хангъ кеси къалгъанында, ол төрт бюкленип тургъан къагъытны алып окъуп, жазылгъанны магъанасын ангылады: «Багъалы тенгим! Сени тилегини толтура, бу къарачай-малкър сёзлюкню, тюз да басмадан чыкыгъанлай, алып, санга жибереме. Сени умутунг толур, юй бийчег, сен сыйгеча, ана тилге юйренир. Китап - байлыкъды, сабийлеринге да жарар деп умут этеме. Татлы тенгинг Илиас».

Бу къагъытны окъуп, магъанасын ангылагъандан сора, Мариягга жан кирди, тынчайды. Къагъытны да кесича бюклеп, тартхыгга салды.

- Сюймеклик кючлюдю, этдирмезлик заты жокъду. Сабий заманында билалмагъан ана тилни юч айны ичинде нечик билип къойдум! - деп кеси кесине сейир эте, Мария юй жумушларына къарап башлады...

Жангычылык

Къагъыт ахчала къайтарыладыла

Къагъыт бешсомлукъланы быйыл жылны аллындан чыгарып башлагъандыла. Ара банкны таматасыны орунбасары Сергей Белов айтханга кере, къагъыт беш, онсомлукъла 2000 жыллада аслам жюрютюлгендице эм терк жарасууз болгъандыла. Аны себепли аланы темир ахчалагга алышыргга ону этилген эди.

Аланы чыгарыу багга чыкыгъанлыкъга, болжаллары къагъытдан иги да кёпге созулгъанла-

ры ючюн къоранчла танг кесек азайтылгъан эдиле. Бусагъатда уа жангы технологияланы хайырындан къагъыт ахчаны болжаллары 30 процентге кёбейтирге онг барды.

Миллет банкны Къабарты-Малкъарда бёлюмю 1998 жылда чыгъып башлагъан 5 эм 10-сомлукъ ахчала, темирден тюрлюлеринден башха болмай, ала бла не тюрлю тёлелуени да бардырыгга жарарыгъын эсге салады.

Табийгъат

Суула къбутургъандыла

Бу кюнледе сакъ жаунладан сора Хари, Топуракъ эм Дорбун суула къутуруп, жаггаларын талагъандыла. Бир-бир жерледе жолланы да бузгъандыла.

Суугга жуугъуракъ ишленген, адамлагга солургга деп этилген агъач юйчюкле бар эдиле, аладан да къауумун суу алып кетгенди.

Жаггалада ариу къыртыш талаланы басып, юзmez, зыгыр бла толтургъанды. Кёпден бери да юч суу да бирден къутурмагъан эдиле. Бу жол а эски ызына къайтып, кёп терекни да аудургъанды.

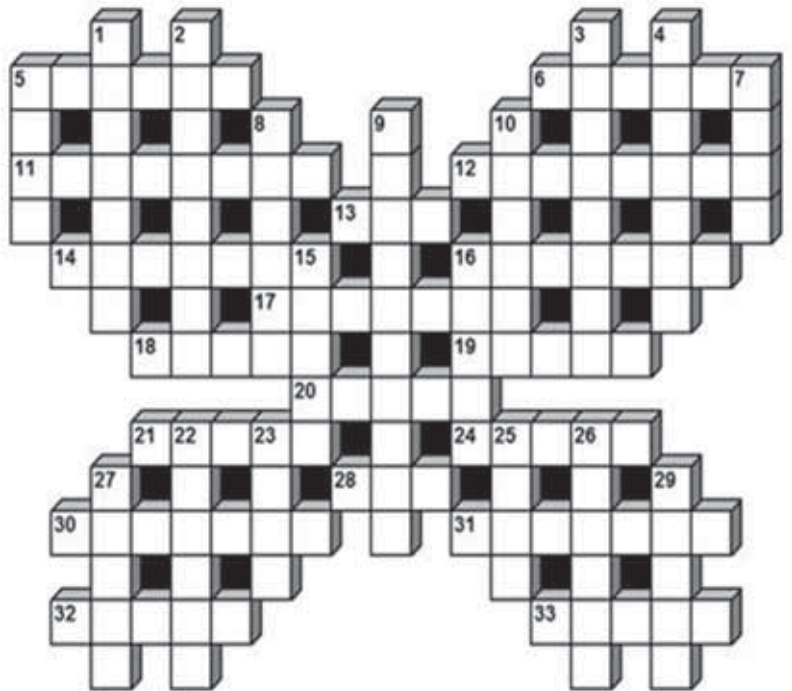
Биз билип, адам, мал да ачымагъанды.

ЛЕЙЛУ УЛУ Х.

СЁЗБЕР

ЭНИНЕ: 5. Сют баш. 6. Шинжи. 11. Къууанч кёллюк. 12. Бу терекден этгендице таякъ оюннга керекле (боарышник). 13. Юйор чырагы. 14. Затны игиси, ортасы деп бёлюк. 16. Сатыучу. 17. Учдакетни «юйю». 18. Къол бла билекни арасы. 19. Жыл да, кюн да ары киредице. 20. Малкър, Бахсан, Чегем, Холам .... 21. Алай уллу эшикке, эски элге да айтадыла. 24. Буу. 28. Къанатлы. 30. Тюплери эшилген уучу чабырла. 31. Башхалагга ушамагъан шарт. 32. Спортчуну харкюлюк иши. 33. Аллай бай да болады.

ЁРЕСИНЕ: 1. Ётюрюк шух. 2. Адамны жанындан тойдуруу. 3. Дунияны төрт жанын кёрюттген зат. 4. Газетни, китапны зарфха ургъан адам. 5. Ууакъ аякы малны баласы. 7. Аллай къуш да болады (павлин). 8. Уручу. 9. Адам иш юсюнде ёмюрден ахыргга жыйгъаны. 10. Эфендини сохтасын хылиден тыйгъан таякъ. 15. Юйге тышндан келген адам. 16. Ол сюекни жашла эришип сындырадыла. 22. Бек иги. 23. Фенди, тауула, ол халкъданбыз. 25. Тигиу керек. 26. Ахшылыкъ. 27. Сюрюнде биз бирегине жашагъан халкъ. 29. Дерсде аны аласа.

Газетни 63-чю номеринде басмалангъан сёзберни жууаплары:

ЭНИНЕ: 7. Жанкылыкъ. 8. Сабырлыкъ. 11. Устаз. 12. Базар. 13. Антсызыкъ. 16. Барамта. 17. Ахшылыкъ. 18. Хазна. 20. Соната. 21. Къумгъан. 22. Къатапа. 23. Орушуу. 25. Роман. 29. Жылкычы. 31. Ылытхын. 33. Жаггалашуу. 35. Андыз. 36. Къанлы. 37. Шыбырдау. 38. Сауггалау.

ЁРЕСИНЕ: 1. Жансурат. 2. Акълау. 3. Гыранча. 4. Къаршыла. 5. Орман. 6. Чыдамсыз. 9. Къасыда. 10. Базман. 14. Аманатлыкъ. 15. Ашыгышыкъ. 18. Хапар. 19. Акътон. 24. Къыйынлыкъ. 26. Ойдара. 27. Арбачы. 28. Гырылдау. 30. Ышангъан. 31. Ынычху. 32. Къымыз. 34. Къауал.

ТЕАТР

Тамаша сыбызгы – жауланы аударган амал

Сабийлени кѳоруулау кюннѳ аллында Кѳулийланы Кѳайсын атлы Малкѳар кѳырал драма театрда КѳМР-ни искусстволарыны сыйлы кѳуллукѳусу Атырзаланы Магометни «Тамаша сыбызгы» деген жомакѳына кѳре салынган спектакль бардырылганды. Аны режиссѳру Антон Понаровскийди, видеографлары – Николай Говязин, хореографы – Екатерина Колесник, суратчысы – Уяналаны Аслан, режиссѳрну болушлукѳусу – Темиржанланы Мариям.

Сѳзсюз, тюз окуу жыл бошалганды, сабийле бу спектакльни кѳргенлери алагѳа алапат саугады. Музыка, тепсеу, жигитлени кийимлери аланы сейирге кѳалдырган эдиле. Жарык шоу сабийлени угѳай, таматаланы да сагышларын чачарыкѳды, жомакѳы дуниягѳа элтирикди. Спектакль бир

Магомет Бир кѳарыш ханчыкѳны эм аны кѳарауашларын хорларыкѳ кючнѳ биледи: тамаша сыбызгыны макѳамлары. Кѳара кючнѳ, кир ниетни, зарлыкѳны хорларыкѳ сѳймекликди, таза ниетди, музыкады. Жаууна кѳре болганды анга ушак кѳалады.

Спектакльде баш рольну Байдаланы

унтудрадыла. Жаш да, кесин алдатып, сыбызгысын урлатады. Алай Билгични, Нѳгерни хайырындан хар зат да жерине кѳайтады, жаула салганды темир чалдышле оюладыла, жокѳ боладыла. Ючбашлы эмегени да ѳлтѳредиле Болат. Бир кѳарыш ханни бле Обурну кючлери, кючлери да тауусуладыла. Автор кир ниетни тутуусулугѳун кѳргюзтеди, игилик не заманда да хорлайды.

Жомакѳда ойнаганды кѳыйынмыды, тынчмыды? Кѳп ѳмюрлени халкѳбызда жѳрюгѳн таурухну жангыртып, анга кѳараучуланы ийнандырган жаланда керти устала тамамларыкѳ жумушду. Бечелланы Людмиланы Билгичи кѳалай асылды, акѳылдыды, Созайланы Мариям а обур борчун кѳалай иги толтурады. Бир кѳарыш ханчыкѳына кѳалай кертичиди! Байтууганланы Светлана уа кѳзыны башын хыйны кѳалай бурганын, жашлыкѳны кѳоруусулугѳун бек уста кѳргюзтѳнди. Бир кѳарыш хан а! Жашууланы Мухаммат дунияны бузганды, ѳсмей кѳалганды узунсакѳалны жѳрегини кирлигин ачыкѳ кѳргюзтѳнди. Хар артист да кесини борчун толтурганды.

Спектакльде жаш актѳрла ойнаганды кѳууандырганды, аланы театрда кеслерини тийишли жѳрлерин ала турганы кѳлендиреде: малкѳар театры тамблагѳы кюно барды. Алай социал сетѳледе бизни миллет театрыбыз не зат кѳргюзтѳнгини оѳуп, билип, ары сабийлени элтсек, иги боллукѳ эди. Малкѳар тилде спектакльле бизге керек тѳйѳл эселе, кимге керекдиле? Театры, газети, адабияты болмаганды халкѳ шѳндѳгѳ дунияда кесине халкѳна деяллыкѳмыды? Хар миллетни да бир бирине тынгылаганды, магѳаналы ушакѳла этген жѳрлери бардыла: театр, газет, адабият, суратлау искусство. Битеу бу затла хар таулу адамны жашауунда болургѳа керекдиле.

Кѳребиз: кѳп халкѳланы тиллери ѳлѳп, жокѳ болуп барадыла. Ненден башланады тилни ѳлѳюмѳ? Сабий миллет театргѳа бармагандындан, ана тилибизде газет окумагандындан, бир бирибиз бле тауча сѳлѳшмѳнгѳндѳн. Бу затланы айтханым: «Тамаша сыбызгѳа» сабийчикле алай насыплы эдиле! Алай зал а толу тѳйѳл эди...Бир кѳызчыкѳ спектакль бошалгандан сора театрыни коридорунда анасына: «Кел, жомакѳгѳа кѳайтайыкѳ энтта да!» деп тилей эди. Кел, жомакѳгѳа кѳайтайыкѳ – жаланда сабий айталлыкѳ эди былай. Гитчеле бир сейирлик дунияда жашайдыла. Да сора элтѳйек аланы ѳз Малкѳар театрыбызгѳа!

БАЙСЫЛЛАНЫ Марзият.
Сурат авторнуду.

кесек пантомимагѳа да ушайды, анда болганды ишле, сѳзле айтылмасала да, ангылашынадыла. Сабийле уа пантомиманы бек сѳеудиле: ала алыкѳа сѳлѳшмѳген кезиулеринде кѳзлери, кѳоллары бле, бетлерини тѳрленуилери бле сѳйгенлерин кѳалай ангылатханлары эслериндеди.

Текстни юсонден айтханда уа, Атырзаланы Магомет нарт эпосну хайырлаганды, ариу жомакѳ жазганды. Жарсыугѳа, арт заманда кѳарачай-малкѳар халкѳны эпосу бле байламлы адабият чыгармала бек аздыла, ол санда сабийлеге жораланган жомакѳла да. Озгѳан жыл кѳарачайлы эм малкѳарлы суратчылары эпос бле байламлы чыгармаларындан кѳуралганды кѳрмѳч бизни ресубликада да, Кавказда да эсде кѳалганды кѳууанчлы иш болганды.

Шахым ойнаганды, аны Болаты тюз боюнлу, халал адамды. Бу роль Шахымгѳа бек келишеди. Озгѳан 2022 жылда КѳМР-ни Театрда ишлегенлерини союзу бардырган эришуде Болатны сѳфаты кючѳн артист «Жылны бек иги актѳрѳ» деген атха тийишли болганды.

Аны Нѳгерини сѳфатын Жапуланы Марат кѳураганды, Билгични – Бечелланы Людмила, Обурну – Созайланы Мариям, Жулдузну – Байтууганланы Светлана, Кѳара шайтанны – Гѳялханы Мурат, Кѳызыл шайтанны – Гогуйланы Арафат, Ючбашлы эмегени – Мисирланы Жемал, Жулабланы Тахир, Сарбашланы Аскѳр. Бир кѳарыш ханни сейирлик сѳфатын а – Жашууланы Мухаммат.

Бир кѳарыш хан бле аны кѳарауашлары хыйны бле кирѳешедиле, Жулдузну башын хайран этип, Болатны

Сахна

Жюрек излемле, кѳадар айланчла

Кѳулийланы Кѳайсын атлы Малкѳар кѳырал драма театр сахна искусствонѳ сѳйгенлени кесини спектакльдерине чакѳыралды:

15 июнда 19:00 сагѳатда – «Бай келин», Токумаланы Жагѳафарны пѳссасына кѳре;
22 июнда 19:00 сагѳатда – «Отелло», У. Шекспирни трагедиясына кѳре;
25 июнда 12:00 сагѳатда – «Патчахны секѳур кѳызы»,

Токумаланы Жагѳафарны жомакѳына кѳре;
27 июнда 19:00 сагѳатда – «Смѳешне денгѳи», Р. Кунини пѳссасына кѳре (юѳн орус тилде бардырылады).

Спектакльле Кѳулийланы Кѳайсын атлы Малкѳар кѳырал драма театрыни сахнасында кѳргюзтѳлѳкѳлѳ.

Соруулары болгандыла бу телефон номерлеге сѳлѳшсинле: **8 928 708-44-09; 8-963 281-21-45.**

Учредительле: Кѳабарты-Малкѳар Республиканы Парламенти бле Правительствоу

Баш редактор
КѳОНАКѳЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редактору орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат
(баш редактору орунбасары),
ТОКѳЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарѳ),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:

Редакторуни приемный - 42-63-01. Баш редакторуни орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарѳ - 40-03-24.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин кѳоруулау жаны бле Кѳабарты-Малкѳар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.

Регистрация номер — ПИ № ТУ07-00118. Индекс — П 5893

Газетни басмагѳа "КѳМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Издательство "Южный регион" ООО-ну типографиясында басмаланганды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Номерге графикге кѳре 19.00 сагѳатда кѳол салынады. 20.00 сагѳатда кѳол салынганды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГѳАРГАНДА:
Кульчаланы Зульфѳия - дежурный редактор, Кучукланы Сафият, Кетенчиланы Зульфѳия - жууаплы секретарѳны орунбасарлары; Зезаланы Лида (1,2,3,4-чѳ бетле), Гѳяланы Валя (9,10,11,12-чи бетле), корректорла.

Тиражы 1676 экз. Заказ № 1169
Багѳасы эркинди.

РЕДАКЦИЈНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар,
Ленин атлы проспекти, 5
электронный почтасы:
elbor_50@mail.ru

Почта

«Адет-тѳрелерибизни юслеринден окѳургѳа артыкѳга бек сѳеоме»

Жаникаланы Алимат Кичибалыкѳда Топалланы Хаджи-Мусаны бле Налдѳзѳнѳ юйѳрлеринде тууганды. Мектепни бошагандан сора, кийимле тигиу жаны бле усталыкѳ алганды, бу иш бле бир кесек заманны да кѳрѳшгенди. Юйдеги болгандан сора уа, Каменкада жашап башлаганды. Ол бу элни почтасында ишлегенли онтѳртѳнѳю жыл барады.

Мында Алимат почтаны жумушларын тынгылы толтурганды бле кѳалмай, газетлеге бле журналлагѳа жаздыруу да тап кѳуралырына кѳайгѳарады. Биз Алимат бле асламысында «Заман» газетте жаздыруу кѳалай баргѳанын юсонден сѳлѳшгенбиз. «Жарсыугѳа, кѳллени газетни багѳасы сагѳайтады. Алай, кѳч кѳалабыз, болжалы бошалгынычы «Заманга» жаздырыгѳыз, дегенле да бардыла. Жуууклары газетде чыкѳгѳандан сора, аны сурал келгенле да тѳбейдиле», – дейди ол.

Иш кѳлѳю тиширѳу алгѳа почтачы болмаганды кючѳн газетни алгѳанлары саны иги да азайгѳанын да айтханды, алай бусагѳатда аллай жарсыу жокѳду, деп да кѳошханды. «Заманны» бир алып башлаганды, аны артда да излейди», – дейди.

– Ана тилибизде бир газет чыгѳады да, аны сакѳларгѳа керекбиз, – деп чертгенди Жаникаланы Алимат. – Ол миллетибизни энчилигин белгилеген шартладан бириди. Тилибизни сакѳлауда аны бек уллу магѳанасы барды, аны ѳсе келген тѳлѳлеге тазалай ѳтѳдюрѳрге онг береди. Газет айтхылыкѳ ата-бабаларыбыз, жетишимли жаш адамларыбыз бле шагѳырей этеде, аланы халкѳгѳа танытады.

Алимат кеси да «Заман» газетге, миллет журналларыбызгѳа жаздырмай кѳалмайды. «Эрттегили ханарланы, адет-тѳрелерибизни, маданиятыбызны юслеринден да окѳургѳа бѳтѳн бек сѳеоме», – дейди.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфѳия.
Сурат авторнуду.